

References:

1. Денисенко І. А. Використання засобів спортивно-оздоровчого туризму в підвищенні фізичного стану студентів 18–19 років: атореф. дис. ... на здобуття наук канд. наук з фізичної культури, фізичного виховання різних верств населення спец. 24.00.02 Дніпро 2014. 22 с.
2. Зеніна І. Особливості фізичної підготовки туристів. Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності. 2016. С. 124–130. http://journals.urau.ua/tourism_kzvsyst/article/view/80175/75740
3. Круцевич Т., Пангелова Н. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016. 3. С. 110–114.
4. Чичкан О. А., Кость М. М. Фізичне виховання у схемах: навчально-методичний посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 104 с.
5. Холодов Ж. К. Кузнецов В. С. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Учеб. посібник для студ. вищ. Навчань закладів. Видавничий центр «Академія», 2000. 480 с.
6. Denisenko IA. The peculiarities of functional state changes of cardiovascular system of girls at the age 18–19 years in the process of practicing sport and health tourism. *Physical Education of Students*, 5, 32–36. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.781289> [in English].
7. Yagotin, R. S., Degtyarenko, T. V., Bosenko, A. I., Plisko, V. I., & Dolinsky, B. T. (2019). Criterion score of the physical and psycho-physiological condition of students in the context of determining their individual adaptability to physical loads. *Physical Education of Students*, 23(1), 51–57. <https://doi.org/10.15561/20755279.2019.0108> [in English].

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-80-8-2.54>

ЗАСОБИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Яремчук Н. С.

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри української мови

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Метою статті є визначення засобів навчання української мови, що полегшують організацію навчального процесу, забезпечують пізнавальну активність школярів, удосконалюють комунікативні вміння і навички.

Визначенню ефективних засобів навчання мови приділяли увагу О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Горошкіна, І. Кочан, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Т. Симоненко А. Фасоля. Дослідники трактують засоби навчання як «предмети, що викликають сенсомоторні стимули (впливають на зір, слух, дотик тощо) і полегшують учням пізнання дійсності» [1, с. 124], як «будь-які прилади, обладнання та устаткування, що використовуються для передавання інформації у процесі навчання» [9, с. 51], як «сукупність необхідних матеріальних, предметних, звукових, образних і словесних реальностей та уособлень, ідей та певних дій, що є обов'язковою умовою реалізації поставленої особистісно орієнтованої мети в навчально-виховному процесі» [3, с. 45]. Можемо стверджувати, що, засоби навчання мови – це допоміжні опори, що забезпечують ґрунтовність знань, логічність операцій, пізнавальну активність, самостійність учнів згідно з мовними, мовленнєвими та соціокультурними аспектами вивчення.

На думку вчених (Н. Захдюпана, І. Кочан, М. Пентилюк), основними засобами, що можуть впливати на збагачення матеріально-джерельного аспекту методів навчання української мови, є дидактичний матеріал (слова, словосполучення, речення, тексти для аналізу; картки із запитаннями, завданнями, вправами; методичні посібники для вчителя, словники; ілюстрації і репродукції картин для бесід і творів), наочність (демонстраційні, порівняльні, узагальнювальні, опорні, текстові, словникові, динамічні таблиці, таблиці-схеми, моделі, картини, малюнки), технічні засоби (комп'ютер, магнітофон, радіопередачі, телепередачі, грамзапис, відеофільми) [2, с. 93], [8, с. 56]. Усі засоби виконують завдання: проілюструвати теоретичні положення; сприяти успішному розвитку мовних і мовленнєвих умінь та навичок, збагаченню інтелектуальної й емоційної сфери учнів; формувати духовну мовну особистість [6, с. 57]. Слід зазначити, що засоби (допоміжні опори) також удосконалюють комунікативні вміння і навички школярів, дають змогу створити ситуацію спілкування згідно з метою навчання, сприяють активності, самостійності, засвоєнню соціальних норм, визначенню цінностей.

На сучасному етапі розвитку лінгводидактики посилено увагу до тексту як ефективного засобу навчання мови, оскільки дає змогу показати функціонування мовних одиниць і є основним засобом формування комунікативних умінь і навичок. Інтерактивні (електронні) підручники дають змогу самостійно навчатися в режимі моментального самоконтролю та корекції якості знань. На думку Л.Скуратівського, електронний підручник як підручник-тренажер і комплекс словесно-логічних і матричних моделей опорних схем, таблиць, планів, блоку

методик і тренінгів творчого стимулювання, мовленнєвого розвитку дає змогу істотно розширити в учнів можливості самостійного використання зразків додержання правил говоріння в процесі спілкування, виконаних засобами мультиплікації або ж у вигляді фрагментів ігрових фільмів, наведенні анімаційних чи ігрових зразків, виконаних однолітками, ситуативних діалогів, зразків проведення міні-дискусій або дискусій з певної проблеми, зразків комунікативних ситуацій для визначення комунікативної проблеми, що спонукає учнів до розв'язання, активізації асоціативних зв'язків, мислення, уяви, пам'яті. Учений зазначає значущість у навчальному процесі й електронного посібника як засобу роботи з учнями, які належать до різних груп, розподілених за рівнями пізнавальних можливостей школярів.

Наочність (таблиці, таблиці-схеми, картини, малюнки) виступає як об'єкт логічних операцій, засіб пошуку інформації, самостійних теоретичних висновків. Найпоширенішим засобом вивчення української мови є демонстраційні таблиці, що часто служать ілюстрацією до відповідного матеріалу. Картини й малюнки як візуальні засоби активізують розумову діяльність учнів, служать матеріалом для створення власних висловлювань, сприяють естетичному вихованню. Мультимедіа-технології дають змогу здійснювати поєднання в одному програмному продукті різноманітних видів інформації: традиційних (тексти, таблиці, ілюстрації, фото тощо) й оригінальних (звук, музика, фрагменти відеофільмів, анімація та інші ефекти), що дозволяє стимулювати комунікативну й пізнавальну активність учнів у процесі продукування висловлювань.

Серед аудіовізуальних технічних засобів навчання для звукової та зорової інформації виділяємо комп'ютер, що дає змогу представити мовленнєву наочність, «матеріалізувати» її за допомогою звукових, колірних, графічних форм, динаміки зображення тощо, залучити учнів до активної взаємодії з динамічними таблицями, опорними схемами, сигналами й алгоритмами. Л. Скуратівський пояснює ефективність комп'ютера як інноваційного засобу навчання застосуванням нового принципу комунікації, що виявляється в організації діалогу між комп'ютером і суб'єктом пізнання, у процесі якого учень одержує підказки та поради щодо виходу зі складної ситуації під час виконання пізнавального завдання, планування подальших пізнавальних актів [7, с. 9]. Такий вид роботи допомагає активізувати пізнавальну діяльність, підвищити рівень якості знань, умінь і навичок учнів, поглибити їх та вдосконалити під час самостійної роботи, поліпшити контроль та самоконтроль на основі зворотного зв'язку, відпрацьовувати навички спілкування. Взаємодія з Інтернет-технологіями (філологічні, лінгвіс-

тичні Інтернет-сайти, онлайн-ресурси, вебсторінка мовознавця, електронний словник, довідник, електронний журнал, електронна газета, електронна пошта, проекти, презентація, аудіозапис текстів у виконанні майстрів слова, відеоконференція) сприяє компетентно-діалогічному наповненню мотиваційної, змістової, операційної сторін комунікативної й пізнавальної діяльності через заохочення взаємодії в спілкуванні, розв'язання творчих завдань і проблемних ситуацій.

Е. Палихата справедливо стверджує, що засоби повинні однозначно, оглядово й естетично відобразити суттєве; описувати ситуацію спілкування таким чином, щоб співрозмовникам неможливо було не говорити; мати методичну основу; подаватися зрозуміло й доступно; слугувати реалізації мети навчання процесу діалогування; бути науково обґрунтованими; досягати максимально високої методичної ефективності при мінімальних економічних затратах [4, с. 157]. Серед запропонованих дослідницею засобів, що сприяють продукуванню висловлювань, виділимо *вербальні* – штучні ситуації, початкові стимулювальні репліки, тексти; *візуальні* – діапозитиви, ілюстрації та їхні серії, малюнки, картини, інтерактивна дошка, схеми; *вербально-візуальні* – моделі діалогічних текстів із навідними завданнями, діалогічні репліки з навідними завданнями, ілюстрації та вербально описані ситуації; *аудіювальні* – магнітофонні записи мовленнєвих висловлювань – монологів, діалогів, трилогів, полілогів, діалогічних едностей, реплік, платівки, стимулювальні запитання; *аудіовізуальні* – комп'ютер, звукові кінофільми, діафільми, відеофільми, відеофрагменти; *природні ситуації* – життєві ситуації, що дають змогу «активізувати розмовні формули, відповідну лексику, граматичні структури, не фіксуючи увагу на них, будять яву учнів, примушуючи їх правильно оформлювати свою думку [5, с. 92], а також схвалити, засудити, виправдати під час створення діалогічних (полілогічних) висловлювань із використанням мовно-мовленнєвого матеріалу.

Отже, зміст і організація сучасного уроку української мови залежать від продуманого комплексного відбору й використання засобів залежно від навчально-виховних завдань і виучуваного матеріалу, що сприяють успішному вивченню і засвоєнню матеріалу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку соціально значущих рис, загальнолюдських моральних якостей і компетентностей школярів.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

2. Захлюпана Н. М., Кочан І. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 250 с.
3. Мамчур Л. І. Основні засоби забезпечення розвитку комунікативних умінь учнів на уроках рідної мови. Азимут научних досліджень: педагогіка и психологія, 2014. № 1. С. 45–48.
4. Палихата Е. Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи: монографія. Тернопіль, 2002. 271 с.
5. Палихата Е. Я. Ситуаційні вправи для навчання діалогічного мовлення. Тернопіль: Наукові записки ТДПУ, 2002. № 9. С. 90–94.
6. Практикум з методики навчання української мови / за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2003. 302 с.
7. Скуратівський Л. Інформаційні технології як засіб мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 4. С. 7–10.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2003. 149 с.
9. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / за наук. ред. Є. Р. Чернишової. Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». 2014. 230 с.